

Så började vi

Under hösten 1978 arbetade en studiecirkel av pensionärer på mellan 70—80 år under Johanna Brafs ledning med ämnet: »Så blev mitt liv.« Samtalen bandades, och vi höll oss väl inte alla gånger till ämnet, men just därför fångades minnen och erinringar, som kändes angelägna för deltagarna. Så kom det något med av den mystik, som man levde med då och mer eller mindre tog på allvar. Barnens situation i början av 1900-talet framträder, men framför allt känslan av ansvar och glädjen att bli inlemmad i de vuxnas arbetsgemenskap. Här följer ett samtal om »Hur vi började«. Kanske kan det ge oss en och annan tankeställare vid jämförelser med dagens förhållanden.

Johanna:

»Första arbetsuppgiften var ju att uträtta ärenden av olika slag. Ibland lyckades man få någon femöring, och det var ju fint, men annars fick man heta *snäll* och kunde få något äpple eller en karamell ibland. Den första förtjänst jag minns var när jag fick skura verandor åt fru Jonsson för 50 öre om dagen, då kände jag mig vuxen och nyttig. Sen fick jag ju också hjälpa till hemma allt vad jag kunde och förmådde, och ibland kunde man stjäla sig till att springa ner till sjön och bada. — Berätta nu, Anders, hur det var, då du började köra häst! Vad var det, som var svårt?«

Busull Anders:

»Det var bara roligt! Det var så roligt, så jag kunde knappt styra mig själv« — »Men hur fick du på selen då, när du var så liten? Du fick ju börja sköta hästen på eget ansvar, när du bara var 11—12 år, eftersom din far var fullt upptagen med att vara smed«. — »Jag ledde kampen fram till krubban och steg upp i höstallet och lade på selen.« — »Då tycker jag du kan berätta om den gången du körde ved åt Småsäck Mats.« — »Kär hjärtans i världen, det är en lång historia det!

Det var en vinter jag var uppe i en koja vid Fjärdsågdammen. Småsäck Mats högg åt mej, och en kväll sa han: Ska du hem till Soll i morgon du? — Ja, jag måste hem och ta hö. — Då kan du väl ta ett vedlass hem åt mej? — Det lovade jag, men det blev sent, innan jag kom iväg, och nästan natt, innan jag kom till Frans-gården på Soll. Jag stannade hästen, kastade till honom en hösäck och började lassa av.

Då kom Frans Anna i dörren och sa: Kom in och få dej lite kaffe! — Nej, jag tror inte det, märren är varm, och det är kallt, så jag far nog hem. — Nej, kom nu! sa hon, så jag kastade väl åt kampen hösäcken igen och gick in och drack en kopp. — När jag kom ut igen och hade vänt hästen och börjat köra, sa kampen stopp vid södra husknuten och började sparka. Båda bakfötterna yrde. Jag blev förbaskad och slängde båda tömlyckorna i ändan på honom. Men det var detsamma hur jag gjorde, han sparkade likadant. Då smällde jag till åt honom, så att han sprang iväg. Men efter en stund blev det tvärstopp igen, och samma sparkande. — Så gick det hela tiden, hela vägen. Det kom två karlar gående: Täj, vad fattas det den där hästen? Jag sa ingenting. Jag kom så småningom hem, fick in honom i stallet, gav honom lite mat, och han började äta. Men jag gruvade mig för morgonen, när jag skulle fara tillbaka, för hade det blivit samma sparkande då, hade jag inte fått honom utanför stalldörren. — Men farfar var hemma vid den tiden, och jag berättade hela historien för honom. Då skrattade han till: »Ha, du skulle ha gått fram om hästen och sett genom vänstra tömkroksringen, så hade du väl fått se, vem som hade åkt med dej!« —

Stenis Anna:

»Ja, nog har man då fått bjuda till, det har man då. Jag var i Ryssa en sommar och såg efter en lillpojke, som gjorde ner sej både fyra och fem gånger om dagen, och jag fick hålla på och tvätta hans byxor varenda dag. Jag längtade så, ja, jag längtade så jag grät hela nätterna. På lördag och söndag var jag ensam om skötseln, och på måndagarna var det högar med disk, som jag fick klara av, innan jag gjorde något annat. Som lön kunde jag få något tröjtyg eller en halsduk och ibland en liten slant, och så fick jag ju maten. — »Hur gammal var du då?« — Jag var omkring tio år. — Sen var jag i Ryss-gården och skötte om Gunnar. Och Gunnar och Gottfrid var så osams. En gång hade deras mor kokat klimp, och Gunnar tog sej en klimp ur Gottfrids skål, men då fick han stryk. Hans mor fick honom att knäppa ner byxorna och lägga sej över en stol, medan hon gav honom smisk, och vi fick stå och se på. Så nog har man då fått bjuda till!« (»Det var för att mor brydde sej om oss; hon var den snällaste människan i världen!« *Gunnars kommentar*)

Sarjons Karl:

»Vi pojkar fick väl börja med flottning, så fort vi kunde. Det var både dagarbete och nattarbete, och gu vet hur många sorters arbete det var. Vi fick börja som flaggpojkar utmed Mångån. Vi hade stora eldar, och där roade vi oss med att bränna »kul-kall«, medan vi hade uppsikt över timret efter ån. Om det bakade ihop sig till en bröte eller ett fäste, fick vi springa allt

Nisis Anders (Nyström) var hemma från Amerika 1912 och knäppte kortet vid Lärka Marias bröllop. Sedan reste han tillbaka till Amerika och dog strax därefter. Fr.v.: Anna Rapp (Liti Anna), Dullbo Anders, Grudd Anders, Stenis Anna.

vad benen höll för att fästa en »flagga« där och hämta flottarna, som kom och löste upp bröten, så att timret gick igen, och då fick vi hjälpa till allt vad vi kunde. — »Hur såg en sån där »flagga« ut?« — Den var flätad av träspånor och såg ut som ena sidan av en kunt fästad på en lång stör. — Det var väl inte så många slantar vi fick, men det var viktigt och spännande att få vara med och lära sig ta ansvar och känna sig som en viktig del i laget.«

Sarjons Lars:

»Ja, nog fick man väl vara med och bjuda till, så fort man kunde, med både det ena och det andra. Vi småpojkar fick köra hästvandringen, när man tröskade. Man hade ett rep från hästnosen till vandringshjulet, så hästen inte kunde gå någon annan stans, utan det var bara att gå runt, runt. Men man var ju en bland de andra i det glada trösklaget, och man kände det, som om hela tröskningen berodde på hur man körde. — När vi gick i skolan, hade vi ledigt en vecka omkring den 25 sept. »päron-viku«, för att

hjälpa till med att ta upp potatisen. Men därefter fick jag hjälpa skolläraren Lindén att ta upp potatisen, när skolan var slut om dagarna. Han hade sin potatisåker i Margitaberg. Jag fick 20 öre i timmen och en mörk rågmjölsgröt till kvällsmat, den mörkaste och grövsta jag någonsin sett. Aldrig trodde jag »herrska« kunde äta sådan mat! Vi var ju vana vid den ljusa kornmjölsgröten, men man åt vad man fick utan klagan.«

Fräs Maria:

»När jag hade slutat skolan och var på trettonde året, då fick jag vara i Garberg och »gäta« för första gången. Jag hade både våra kor och Bäck Kistis. Man skulle både mjölka och kärna smör, ysta och göra allt möjligt annat, och lång väg hade vi att bära vatten. Men det gick rätt så bra. En gång for korna hem för oss, och vi måste gå och hämta dem. Vi var bara tre »gäskaller«, och jag ville inte stanna ensam i fäboden utan gick hellre med. Vi gick först till Gottland, men där fanns de inte, så vi fortsatte till Mångberg, och där träffade vi på dem. Vi stannade och vilade i fyra timmar, innan vi återvände hem till Garberg igen. Det blev bortåt tre mil, så det blev en riktig marsch minsann.

I Gottland var vi också några somrar. En dag kom det en främmande ko till fäboden. Hon satte nosen över gårdsgården och stod och såg på oss om kvällen, när vi hade gjort ifrån oss, men var väldigt skygg. Så småningom kunde vi språka med henne och fick klappa henne, men komma när henne och mjölka henne gick inte alls. Vi hade ett lider, där vi kunde få in henne och binda henne, och på skullen ovanför hade vi vår sovplats.

Vid midnattens tid, klockan tolv, då hörde vi att kon gav upp ett starkt bölande, så vi vaknade alla tre, men vi tänkte väl inte så mycket på det, och trötta som vi var somnade vi snart om. Men på morgonen när vi kom ner, då var kon borta, tjuderbandet var igenknäppt och dörren var stängd. — Vi frågade överallt, så väl som i Leksands Flenarna, var kon kunde ha kommit ifrån. — Nej, ingen hade haft någon ko borta! Så var kom hon ifrån, och vart for hon sen, kan någon förklara det!« —

Greta Bohman:

»Första gången jag minns att jag fått betalt för något jag gjort var, när mormor hade ischias och jag skulle hjälpa dem med att städa och laga lite mat. Morfar tyckte jag hade varit så duktig, så jag skulle ha en slant, men jag sa: Jag skulle så gärna vilja ha en ny hatt till examen, en sådan som Svea, min kusin, har. - »Ja, men det ska du då få«, sa morfar, och så fick jag en sån där halmhatt, som var modern i Venjan just då. Jag var så jätteglad över den där hatten. Jag hade den väl på examen och var mäkta stolt

över den. Men så en dag när jag kom från skolan, hade mina mindre syskon satt den under pumpen och pumpat för att se, om vattnet rann igenom, och sen blev den aldrig lika fin mera.«

Håll Albert:

»Man fick ju börja göra rätt för sig, så fort man kunde, och det var särskilt *en* sak jag fick ha ansvar för, och det var torkning av »umbor«, torvströ. I fåbodarna fick jag slå sönder och torka »umborskakor« och sedan ha in dem i lidret, så det var något att ha under korna. — Ja, jag var väl en sex—sju år, jag var i alla fall så liten, så det var riktigt drygt. Och när vi kom hit till Soll, var det ändå mer »muså«, som skulle bredas ut, röras i och torkas in till vinterförråd, och då låg det på mitt ansvar att sköta det. På morgonen var det att slå sönder några klumpar, som skulle ligga i en sträng framför stacken och torka litet tills fram på dagen, då solen hade torkat dagen och man kunde breda ut dem.

Det första arbete, där man fick betalt, var väl att hugga kolved om somrarna. Man gjorde det man kunde, och det blev alltid några klyp. När man räknat ut vad man tjänat, kände man sig duktig, för det blev väl alltid ett par kronor om dag. Och så var det att hålla på med det i bra många somrar, tills man fick lite varierande sysselsättning.«

Ryss Anton:

»Ja, det gick så, att Albert kom in på mitt arbetsområde, för att sköta torvströ låg också på mitt ansvar. Varenda dag när de andra for iväg för att hässja, fick jag sköta torvströet. Sen när jag blev litet större, fick jag lägga i en kunt med matsäck och följa Trapp-pojkarna och Boslas-pojkarna upp mot Fjärden och hugga kolved. Nog fick man sätta sig och vila många gånger, men intressant var det och spännande, och så gick det att *fiska!* Men det var en gemenskap och en trevnad att bo tillsammans så där i en stor koja, så man tyckte det var ett minne för livet. Somliga hade ju hållit på länge, så de var duktiga, men jag hade just lämnat skolan, så det blev väl inte så mycket om dag, men intressant var det. — En gång hade vi otur. Det regnade så hårt, så vi måste ligga inne i tre dagar. Men då var det att snickra slevar och skedar, och då fick man träning på det också. Och det kändes fint att ha ett arbete och att vara jämställd med stort folk och ha deras yrkesskicklighet att sträva mot.«

Selma Nilsson:

»Jag är ju inte uppväxt i samma omständigheter som ni. Jag är uppväxt i Råneå i Norrbotten, och lite jordbruk hade vi ju, som jag fick hjälpa till

med. När min bror föddes, var jag sex år, och då skulle jag passa honom, så jag fick inte gå ut. Därför satte jag mig vid barnvagnen hos honom och satt där, tills mamma kom hem. En liten mugg med sockervatten och en trasa att doppa däri hade jag att ge honom, om han började gråta. — När jag blev större, hängde jag väl mest över någon bok, men det tyckte inte mamma var så bra, utan jag skulle ju lära mig arbeta. Så hon gick till en gästgivargård och hörde om jag kunde få börja där. Jag behövde ju inte få någon lön, bara jag kunde få lära mig någonting. Jag var tretton år då, och jag fick skura trappor, diska och servera lite. Det var ju inte så tungt arbete, utan jag tyckte det var skojigt. Och så hade jag några småjobb, bl.a. hos en jordbrukare. Jag hade 15 kr i månaden, och där fick jag lära mig mjölka, och det tyckte jag också var roligt.«

Klucker Frida:

»Ja, man har så många minnen, och en del är inte så roliga. Min far dog samma vecka, som jag skulle börja skolan. Jag hade inte fyllt sju år då. 1914 då jag var på elfte året, var jag i Björka och skötte korna, medan de andra var på Soll för att få in hö. Det var första veckan i augusti och grannarna hade läst skrivierna i tidningarna om att världskriget hade brutit ut. Man visste ju inte hur långt bort detta var, utan man var så rädd, så man trodde det fanns krigare i alla buskar. Jag tordes inte gå in och lägga mig, utan jag satt ute på förstubron och grät. Men då kom en grannkvinna från lite längre upp i byn, Måspers Karin, och hon hörde mej, och jag har väl aldrig varit så glad att få följa någon hem och få krypa intill och sova, som jag var då. Hon var så snäll, och ibland fick jag hjälpa henne att sköta korna. Ibland kunde jag få någon femtioöring, och tänk, hur rik man tyckte man var då!«

Markus Anna:

»När jag tjänade en slant för första gången, var jag sex eller sju år. Jag bodde hos mormor i Gesunda. Mårten Anders på Brändan hade börjat köpa upp lingon, och då skulle väl alla som kunde försöka plocka och sälja. Jag och två av mina kamrater tog korgarna och skulle fara till Lerön och plocka, för vi hade hört, att det fanns gott om bär på öarna. När vi kom en bit på väg, fick vi åka med en man med hästskjuts, som skulle till Soll. När vi kom till flottbron, stod Fjesa, brovakterskan, där och metade. »Vart ska du med de där då?« — »Dom ska till Lerön och plocka lingon.« — »Kör dom till Soll, de lingon som finns på Lerön är mina,« sa Fjesa. — När vi kom till Lerön, gjorde vi oss i ordning och skulle hoppa. Men då smällde körkarlen iväg hästen, och han började inte sakta av så vi kunde hoppa förrän långt borta på Långbanken. Vi vände tillbaka till Lerön och skulle

försöka plocka, men där fanns inte många lingonstackare. Hela tiden skulle vi akta oss, så inte Fjesa fick syn på oss. Först när hon hade fiskat färdigt och gått in i stugan, kunde vi smyga oss förbi och springa hemåt. Jag hade slagit mej i armbågen och fått en duktig skråma, så jag var väl både trött och ledsen. Men mormor sa: »Bry dej inte om det där, utan vänta till i morgon!«

Nästa morgon när vi skulle lösa korna och valla dem uppmed ån tillsammans med fåbodlaget, tog mormor en lövkorg, »je lov-tåjt«, och i den satte hon min bärkorg, och så sade hon till de andra: Jag ska ta mej en korg löv i vår kitte på hemvägen. — När vi kom tillbaka till kitten, gav hon mig bärkorgen och sa: Tag den här och gå på andra sidan potatisåkern, medan jag lövar, så ska du få se! Och där var det bär, och så fullt med fina bär! Nästa morgon gjorde vi likadant, och jag fick ganska mycket lingon, som jag rensade och sålde. Jag fick väl några slantar för dem, och dem var jag rädd om!«

Gambel Anna:

»De första kronorna tjänade jag väl av Blixten, han som helst satt och höll på med sina klockor. Så när det var tid att ta upp potatis, då ropade han bara på oss: Kom nu och hjälp till, så ska ni få en krona, när det blir kväller!, och det fick vi ju, och det tog flera dar det, eftersom det inte var så många som ville eller kunde hjälpa till. En höst hade jag tjänat hela fem kronor, när jag slutade. Dem sparade jag, så jag kunde köpa mig ett blustyg. Det var det första jag tjänat själv, och då hade jag inte börjat skolan, det vet jag då.

Blixten minns jag i så många sammanhang. Han var ju inte rädd av sig; när Ström hade bröllop, klättrade han upp på kyrktornet och ställde sig på huvudet på korset, och där har man fotograferat honom. — Han tvingade mig och en annan flicka att sitta i kyrkan och elda de stora ugnarna för att få kyrkan varm. Jag sade en dag till honom: Tycker du inte att det är kusligt att sitta här på julnatten och elda? (när alla de döda kom till s i n julotta.) —

— »Ja, nog kommer det bra fullt, men jag öppnar bara dörrarna och sjuar till åt dom, och då bär det av för dem bortåt kyrkogården, så det bara yr efter. Så inte är d e t nånting inte —.«

Vid protokollet

L.S.